

ISLAMSKI PREPOROD BOSNE

Đuzepe Dzakarija

O integralističkim infiltracijama među bosanske muslimane. Novi identiteti ekstremista posle lažnih proterivanja nakon 11. septembra. Pokretni kampovi za obuku i veze sa Sandžakom i Kosovom. Nove islamske škole i džamije: povratak religiji i nova moda nošenja zara

---

P

RVO JE NASTALA KNJIGA ŠTAMPANA JESENI 1993.

u dalekom Travniku, u kojem se mala grupa islamskih dobrovoljaca borila protiv bosanskih Srba u surovom i očajničkom ratu sa nabijanjem na kolac i odsecanjem glava, ali i teškom artiljerijom i tenkovima. Ne uvažavajući stav svojih generala, predsednik Alija Izetbegović upravo je bio odlučio da odobri formiranje „muslimanske brigade“ nazvane „El-mudžahid“, pod komandom emira Ebu Harisa Lobija i duhovnim vodstvom imama Imada el-Misrija, građanina Saudijske Arabije, i Egipćanina šeika Envera Šabana.

Knjiga je objavljena u skromnoj štampi u tiražu od nekoliko hiljada primeraka pod naslovom *Običaji koje moramo ispraviti* i predstavljala je prvi vodič za preobraćenje u vahhabitskom duhu jednog istorijskog, mada još sasvim malo islamskog jezgra na evropskom tlu. Pored toga, drugi duhovni vođa boraca, pomenuti Šaban, vodio je dnevnik za koji se nadao da će postati neka vrsta priručnika za ponašanje modernog Alahovog ratnika. Međutim, šeika su 14. decembra 1995. u blizini Žepče ubile hrvatske trupe, upravo na dan potpisivanja Dejtonskog sporazuma, a njegovi dnevnici su nažalost završili u Zagrebu. Odatle, uprkos ponovljenim zahtevima, nikad nisu vraćeni bosanskoj vladi.

Dnevnici bi danas, navodno, trebalo da predstavljaju veoma zanimljivo štivo, jer šeikova sećanja, pored ostalog, sadrže pravu političko-operativnu priču o muslimanskoj falangi i podatke o tajnim dogovorima s bosanskom vladom o nekoj vrsti obratnog *embeddinga*, odnosno trajnog uključivanja islamskih dobrovoljaca u bošnjačko društvo. U pitanju je jedna od onih tema o kojima se od 1995. ćutalo, bilo zbog pogrešno shvaćene želje za pomirenjem, bilo zbog ne-

primerenosti pokretanja priče koja bi mogla da izgleda kao proizvodnja i satanizacija novog srpskog neprijatelja, muslimanskog koljača. Danas, međutim, zbog sve veće zbnjenosti međunarodne zajednice pred nametnutim krhkim poretkom na Balkanu nestaje prva potreba za ćutanjem, dok eksplozija islamskog terorizma otklanja drugi razlog za to. Osim toga, nedavna otkrića jednog bosanskog nedeljnika ponovo su otvorila ovo pitanje na prilično dramatičan način. Različiti izvori su već izvesno vreme tvrdili da su američke i britanske tajne službe tragale za 300 osumnjičenih islamskih aktivista koji su se skrivali po Bosni. „Nikad nije došlo do suočavanja s problemom terorizma u Bosni“, izjavio je marta meseca ove godine ministar spoljnih poslova Republike Srpske, Mladen Ivanić, neposredno pre nego što ga je jedno novinarsko istraživanje senzacionalno izbacilo u prvi plan. Dani su jedini svetovno orijentisan časopis u Bosni i Hercegovini koja u suštini vrvi od dve vrste izdanja: onih u duhu bivše Jugoslavije, preplavljenih polunagim pevačicama (može delovati apsurdno, ali čak i u Sarajevu i dalje je najpopularnija Ceca, beogradska carica turbo folka, provokativna udovica komandanta Arkana) i drugih, snažno nadahnutih islamom. Dakle, novinar *Dana* Esad Hećimović, se već duže vreme bavi istraživanjima o Arapima koji su se od 1992. uključivali u bošnjačko društvo i posebno o sve teže ostvarljivom paralelnom postojanju tradicionalnog islama i uvezenog novog isalma. Zbog toga je bio izložen brojnim pretnjama, ali ga ni one nisu sprečile da završi istraživanje, inače, krajnje neugodno za vladu. Ubrzo nakon 11. septembra 2001, američke vlasti zahtevale su od svog bivšeg bosanskog saveznika da preda nekolicinu islamskih boraca koji su se još nalazili na Balkanu. Sarajevo je predalo petoricu (koji su verovatno još u Gvantanami) optuženih da su pre svega intenzivno radili na povezivanju balkanskih snaga sa Avganistanom i Alžirom. Kako bi izašla u susret američkim pritiscima, Bosna je u to vreme najavila i proterivanje svih nekadašnjih islamskih dobrovoljaca koji su ostali u njoj. Do tog trenutka, lokalna štampa je govorila o oko 1.200 „povlašćenih“ državljanstava dodeljenih Egipćanima, Alžircima, Tunižanima, Pakistancima, Jordancima, Saudijcima itd. Vlada je sa svoje strane priznala 740 slučajeva i donela dekret kojim im je formalno oduzela pasoše i državljanstvo i na osnovu kojeg su svi morali da napuste zemlju. Danas, posle detaljnih analiza matičnih knjiga i registara stanovništva, Hećimović otkriva da su 504 od tih „proteranih“ ostali u Bosni pošto su ponovo promenili identitet. Neki koji su već bili uzeli prezimena od bosanskih supruga ili osoba poginulih u ratu, jednostavno su ponovo promenili identitet i prebivalište uz „garancije“ političkih predstavnika i vladinih zastupnika. Slučaj „iskopanih“ islamista sadrži još jednu neobičnost: ratnici koji su ostali u Bosni i Hercegovini nisu dobili samo nove pasoše (u nekim slučajevima i po dva ili tri) već su morali da prijave adresu stanovanja u opštini Stari grad, odnosno u samom centru Sarajeva, možda za-

to da bi bili bolje nadgledani (dok su nekada bili udaljeni u najnepristupačnije bosanske gudure i sklonjeni od javnosti). Jedan od najnezgodnijih primera je Abdelkader Mokhtar, alžirski borac, zamenik komandanta brigade „Al Mudžahedin“ po imenu Abu Maali. Bosanska vlada je 2001. saopštila Amerikancima da je Mokhtar, zajedno sa ostalima, proteran sa teritorije republike, a on je u stvari samo promenio ime u Katić i preselio se u luksuzni stan u gradskoj četvrti u kojoj se nalazi veliki broj ambasada. Danas je poznat kao zamenik komandanta bošnjačke armije, a poreklom je iz Kuvajta.

Da ova otkrića ne prati čitav niz drugih stvari, događaj bi mogao da bude zaboravljen kao ko zna koji po redu pokazatelj starih i možda sramotnih ratnih dogovora između bosanske vlade, tajnih američkih struktura i islamskih dobrovoljaca koji su vraćali stare avganistanske kredite. Odnedavno, međutim, mnogi elementi ukazuju na zabrinjavajuću situaciju. Januara ove godine, sara-

jevski državni tužilac javno je demantovao glasine o kampovima za obuku radikalnih islamskih boraca u najneprohodnijim delovima Bosne, izjavivši da „ne postoji nijedan dokaz za takve tvrdnje“. Problem je, međutim, što su postojanje takvih kampova, nezavisno jedna od druge, potvrdile tajne službe Srbije, Ukrajine, Izraela i Nemačke. Izveštaj nemačkih službi bezbednosti, sastavljen početkom godine i uručen bosanskoj vladi, govori o pokretnim centrima za obuku (u smislu premeštanja iz Bosne na Kosovo, u zavisnosti od trenutka i potreba) u kojima *mudžahid*, stekavši „master“ u Avganistanu ili Iraku, prenosi ostalima svoja vrhunska znanja. Nemačka dojava sadrži još podataka o kojima treba razmisliti. Prvo: Bosna i Hercegovina je jedina evropska država u koju građani islamskih zemalja mogu da uđu bez viza. Drugo: slabost centralne vlasti i etničke podele, koje miruju, ali uopšte nisu ublažene, olakšavaju svakojakim grupama da unutar i van granica Bosne organizuju kretanje pojedinaca koji nisu ni pod kakvom kontrolom. Treće: po svetu se i dalje kreću islamski teroristi s bosanskim pasošima, što je potvrđeno i nedavnim hapšenjima u Saudijskoj Arabiji. Četvrto: ima nebrojeno mnogo skladišta oružja (setimo se porekla eksploziva upotrebljenog u nedavnim atentatima u Londonu). Na kraju, mogućnost nastanka evropske islamske loze, koju bi činili visoki plavi ljudi koji lako mogu da se izmešaju sa zapadnim stanovništvom, uznemirava tajne službe pola sveta. I još nešto. Mnoštvo aparata koji pokušavaju da se usredsrede na Bosnu u jednoj stvari su saglasni: islamska struktura čije se postojanje naslućuje ne zavisi više od Al Kaide već od jedne samostalne strukture u začecu koja je, ako je to uopšte moguće, još prikrivenija. Različite informacije govore o nekoj vrsti plenarnog sastanka veterana iz rata protiv Srba, održanog pre tri godine u Zenici, u cilju utvrđivanja novih pravaca akcija i uspostavljanja kontakata sa čečenskim ćelijama. Sve u svemu, ukoliko je u Bosni zaista aktivna organizacija džihadskih ratnika, onda bi ona trebalo da ima jasna evropska obeležja i programe koje tek treba protumačiti. Dakle, brojni su elementi za tvrdnju da je pitanje islama na Balkanu od Dejtonskog sporazuma izbegavano ili prikrivano, ali pošto se od političkog ono u međuvremenu pretvorilo u pitanje bezbednosti, to što se događa u Bosni kao i u obližnjem Sandžaku počinje da se tiče svih nas. Čini se da su uspostavljene i veze između arapskih i avganistanskih dobrovoljaca, albanskih gerilskih bandi i sukcesivnih promena u OVK. A sve to direktno vodi ka onome što se događa na Kosovu, koje inače pokazuje prve znake ključanja.

Vratimo se za trenutak na početak ove priče, odnosno na knjigu Imada el-Misrija i verovanja koja je trebalo da bosanski muslimani isprave daleke 1993. godine. U skladu sa svojom misijom, imam, koji je došao iz Egipta, pozivao je jedan muslimanski narod u Evropi da se ponovo okrene korenima i ostavi

ku u kojem je objavljeno, ovo delo je zvučalo gotovo pacifistički pošto je, s jedne strane, istina, pozivalo vernike na borbu, ali ih je, s druge strane, i to u daleko većoj meri, podsticalo na povratak osnovnim načelima islama. Danas se ta knjiga, međutim, prevashodno može tumačiti kao program za evropski islamski preporod u trećem milenijumu. El-Misrijeva uputstva odnosila su se na zar koji žene treba da nose, kao i na svakodnevne molitve, ali su u još većoj meri podsticala na stalno podizanje novih džamija i otvaranje mnoštva škola koje će moći da ponude strogo kuransko obrazovanje. Predlagan je i povratak na brak s više žena, u slučaju Bosne posebno „svet“ zato što je, u izvesnom smislu, reprodukovao okolnosti koje su postojale pre 1.400 godina. Kao i na Arabijskom poluostrvu u to vreme, i u Bosni su krajem dvadesetog veka, zbog dugog rata, vladali oskudica zdravih muškaraca i obilje udovica. U jesen 1994. u fiskulturnoj sali u Zenici, jedan kantonski sluga božji okupio je nekoliko borbenih trupa pred kojima je zagovarao poligamiju. Sve je upropastio grohotan smeh izazvan komentaram jednog veterana koji je glasno rekao: „A ako uzmem još tri žene, da li ćete ih vi izdržavati?“.

Posle svih promena koje su se odigrale tokom poslednje decenije, jedna stvar je ipak ostala ista: ekonomska pustoš. I danas je nemoguće tačno utvrditi prosečan prihod u Bosni (procenjuje se da se kreće oko 300 do 400 evra mesečno), stopa nezaposlenost je 44 odsto, a 23 odsto od nešto više od četiri miliona stanovnika živi ispod praga siromaštva. U ove prostore islam se uvukao pozivima na veru i strogo poštovanje običaja, preko pomoći najsiromašnijim porodicama, kroz programe medicinske pomoći, ali i kroz izdašno finansiranje škola i džamija. Pre nekoliko meseci posmatračka misija na Balkanu obavila je zanimljivo istraživanje o odnosima između islama u Jugoistočnoj Evropi i pojma „zelenog pojasa“ smeštenog uz hrišćansku Evropu. Natali Klaje, jedan od najpronijljivijih stručnjaka u ovoj oblasti i član francuske asocijacije za balkanske studije, iako ne prihvatajući ideju o "pojasu", istakla je neke značajne promene. „Za mnoge ljude na Balkanu, islam na prvom mestu predstavlja kolektivnu kulturu. Za ostale je on vera sa različitim stepenima pobožnosti. Osim kao kultura, verovanje i verski obredi, religija može da se shvati i kao ideologija, u ovom slučaju politička. Reč je o pojavi koja je postojala i koja postoji u Bosni i Hercegovini, Albaniji i Makedoniji, zemljama u kojima je povratak religiji olakšan veoma teškim ekonomskim okolnostima“.

Dok se u današnjoj Bosni raspršio san Alije Izetbegovića (njegova „SDA“ nikada nije uspela da se pretvori u stranku svih muslimana na Balkanskom poluostrvu), s druge strane izgleda da je počeo da se ostvaruje dugoročni program imama El-Misrija. Napetost između islama starih Bosanaca i islama koji je uvezen i uveden u svim novim medresama počinje da biva primetna. Do pre izvesnog vremena, tolerantni muhamedanac iz Sarajeva bi nove radikale ži-

gosao kao „Alahove kretene“, ali u periodu od jedne decenije taj oblik "kretenizma" se proširio, učvrstio i pokazao izuzetnu vitalnost. Najbolja ženska gimnazija u gradu je, recimo, Islamski institut otvoren pre devet godina zahvaljujući saudijskoj finansijskoj pomoći. Raspoláže audiovizuelnom opremom, kompjuterima, bibliotekama i prvorazrednim predavačima, ali učenice moraju da nose zar. Ova okolnost se više ne doživljava kao zaostalost islamske vere i načina njenog ispoljavanja, već kao element razlikovanja. U gradu koji je do početka devedesetih godina bio jugoslovenska prestonica muzike i zabave, danas politika i religija žive zajedno u ne preterano čvrstoj ravnoteži. Zar, nekada primeren samo ženama u zabačenim planinskim selima, sada nose i devojke pripadnice obrazovanog građanstva i to, gotovo kao statusni simbol, uniformu za koledž, znak visokog obrazovanja. Na „Ferhadiji“ se ukrštaju putevi žena pod zarom i devojaka u mini suknjama kao da ta dva načina života mogu da postoje i opstanu zajedno. U centru glavnog grada blešte reklame sportskih radnji i kafea (jedine „proizvodne delatnosti“ nastale posle decenije zapadnog protektorata), ali američki način života ne prodire dalje od džinsa i patika Ribok ili Najk, dok islam napreduje prenošenjem pravila i modela ponašanja. Pre nekoliko nedelja u centru Sarajeva naišao sam na ženu, potpuno umotanu, kojoj su se videle samo oči. Nazda Dizdarević, rođena u Zenici, danas se zove El Hadž pošto se udala za Alžirca koji je došao u Bosnu da se bori u ratu. Ima četvoro dece, a njen muž je zajedno sa ostalim zatvorenici- ma u Gvantanamu. Ona sa sve većim uspehom organizuje proteste, naučila je arapski i drži tečajeve iz islamskog morala za devojke iz svog mesta.

U mnoštvu obnovljenih i novih džamija (u četvrti Alipašino polje saudijskim novcem se zida džinovska džamija) nalazi se i džamija u Vratniku, drvena i sve značajnija za muhamedance iz Bosne, ali ne samo to. Tu živi i propoveda imam Sulejman Bugari, Albanac s Kosova, iz Orahovca, suvonjav i živahan četrdesetogodišnjak koji je diplomirao u Kairu, a poznat je i po isceliteljskim sposobnostima. Svake sedmice Bugarijeve *hutbe* ili časovi veoma su posećeni zato što se bave aktuelnim temama. Imam se direktno obraća ljudima i prevodi na bošnjački termine iz Kurana. Prema izveštajima nemačkih tajnih službi, on je duhovni vođa aktivista koji se vraćaju u Bosnu posle kampanja u Avganistanu i Iraku. Bugari propoveda u Sarajevu, ali i u Sandžaku i Egiptu, često putuje, i nije lako prisustvovati njegovim obredima. Pre izvesnog vremena u jednoj, sada već poznatoj propovedi vernicima je navodno rekao i sledeće: „Dobro, zatražili smo pomoć od Amerike u trenucima kada nam je bilo teško, ali nas možda upravo zbog toga Alah kažnjava. Ja vam svima kažem: ne pijte koka-kolu jer deset procenata cene svake konzerve odlazi cionistima koji svojim novcem zagađuju svet“. Priča se i da je direktoru bosanske punionice koka-kole, koji ga je upitao kakva će u tom slučaju biti sudbina nje-

govih radnika, odgovorio: „Punite Meka-Kolu, jer će tako deset procenata ići palestinskom narodu“. Nedavno sam uspeo na kratko da se sretnem s Bugarijem. Delovao mi je inteligentno i posebno „moderno“, onoliko koliko to može da bude sluga islamskog kulta. Rekao je da je štampa protiv njega i da su neke njegove izjave preuveličane, ustvrdio da se bori za to da se u Bosni koriste samo nacionalni proizvodi i poklonio mi primerak svoje tek objavljene knjige. Doživela je već treće izdanje i zove se „Vratimo se Alahu“.

Dakle, glas novinara Hećimovića je sve usamljeniji. Nedavno je napisao: „Izgleda da je zapadnim posmatračima godinama bilo dovoljno to što su raspuštene vojne jedinice. Kulturnim razlikama dato je malo ili nimalo značaja. Ideološka ili verska delatnost određena je kao beznačajna i to je brojnim misionarima omogućilo intenzivne i mirne godine rada. Zajedno s verskim i kulturnim modelom pokušava se izmeniti i politički model. Ako Bosna i Hercegovina ne bude uvidela poreklo svojih veza s grupama i pojedincima koji su danas povezani s terorizmom, rizikuje sve teže posledice. U opasnosti su nacionalni identitet i stabilnost“.

Prevela Mla Samardžić